

Ненад ВУКОВИЋ /Цетиње/

ПИСАНА И ГОВОРНА РИЈЕЧ У ЦРНОГОРСКИМ МЕДИЈИМА ДАНАС

Давно смо схватили да психичко здравље друштва, па и нашег, зависи од низа чинилаца. Познато је и шта све условљава и ствара климу у којој живи човјек, како му је у сложеним међуљудским односима. Познато је како се човјек богати и како осиромашује. Али, довољно се не схвата и обраћа пажња на то како изгледа духовна хигијена у компликованим и напетим (жестоко) међуљудским односима. Овдје слиједим сада већ давна упозорења великог пољског лингвисте, врло широке културе и врло дубоког научника.¹ За нас је, с обзиром на струку у којој, смо основно питање како изгледа комуникација говорна (језичка) у таквим ситуацијама? Човјек је жестоко нашпанован (намјерно употребљавам овај израз) у кући, при читању дневне штампе или при гледању телевизијских емисија, на улици, цести, у ауту, аутобусу, канцеларији, продавници, па и у позоришту (ако уопште тамо одлази, или ако у његов град(ић) понекад залута неко позориште). Можда је човјек једино опуштен под седетивима на гробљу или у кафани под другим седетивима! Како изгледа, како се реализује говорна комуникација у таквим ситуацијама? Како изгледа уопште хигијена језика у комуникацији. Има ли је, и у којој мјери, има ли њежности и говорног (језичког) такта?

Ово је једно од основних питања која покрећем — питање хигијене језика.

Друго питање. Имајући на уму „хигијену” односа међу људима, „хигијену” свуда и на сваком мјесту, неизбјежно се јавља питање пе-

¹ Zenon Klemensiewicz. *Ze studiów nad językiem i stylem*, Warszawa, 1969.

дагогије језика. У комуникацији на сваком плану значајну улогу игра језик. Добро је знано шта значи обраћање слушаоцу и слушање онога који говори, кад се у ту врсту комуникације слушалац-прималац укључује радо, или с отпором, или пасивно учествује, често и с присилом. На том плану се оцртава питање језичке комуникације као једно од важних питања психичког здравља друштва. У томе језичари треба да виде своја „овлашћења” и права да учествују у дискусијама, тако да би својим стручним учешћем допринијели формулисању проблема и на тај начин помогли изналажењу средстава која ће осигурати хигијену језичке комуникације.

Значи да је друго питање (које су многи давно покретали, не само код нас) — педагогија језика! Имам на уму педагогију као науку о васпитању, као вјештину васпитања, науку која истражује и проучава законе и средства помоћу којих се најбоље могу постићи васпитни циљеви.

Слика стања. Код нас! Каква је!? Шта свједочи о стању у књижевном језику? Како се реализује књижевни језик? Како се односе према њему они што су у обавези да га се придржавају (у школама, у државној и другој администрацији, у штампи, на телевизији, на радију, — тамо гдје обавезује)?

Готово да је довољно посветити само један дан читању дневне штампе; слушању и гледању телевизијских емисија (без обзира које телевизијске куће) стекне се утисак у каквом је стању култура писане и говорне ријечи. Стекне се утисак, лако, да је у доброј мјери занемарена и да су ортографске и ортоепске законитости (договорени стандарди) на маргинама. (Ипак се мора одмах истаћи и то да није такво стање само овдје код нас, — готово да је у том стању цијели српскохрватски језички простор; а у истим проблемима су и Македонци, а и Словенци нијесу у идеалној ситуацији). Такво је стање и на сценама. Не осјећају се они који су у обавези да о томе брину. Као да и нема нигдје лектора! Можда и нема!) Као да нема уредника. Свак се бави нечим „важнијим и узвишенијим” Намјерно или из нехата, или из не знања? Или, из тврдње: Коме је то све још потребно!? Вријеме је те „досаде” давно прегазило!?

Чудна је та нехигијена! И вјероватно ће имати тешке посљедице. Тешке посљедице кад је у питању културна историја.

Све се ово лако потврђује, довољна је шачица примјера из тог једнодневног читања и гледања:

— Транслитерација (редовна) у ћирилицу ријечи страних (латинских, енглеских, њемачких и др.) — све је сведено на аутоматизам рачунара (како се ту снаћи). Дио реченице (из текста који је аутор вјероватно био написао латиницом): „... profesori njegovi i njegove Almae Matris Jagielonicae (poslije okupacije Poljske...) ...” у *Побједи* (чак у дијелу *Свијет културе*) реализује се на овај начин: „...професори његови и његове Алмае Матриц Јагиелониције (послије окупације Пољске...)...”² „Ћирилизира” се латинска фраза и у наслову, тако видимо велики наслов (опет у *Свијету културе*) ХОМО ЛУДЕНС!

— Како се адаптирају страна имена и презимена показаше само један примјер из словенских језика, а тек како је из даљих нам језика, презиме пољског предсједника Kwaśniewski (Квашњевски) сусрећемо писано или изговорано као: Квашнијевски, Кваснијевски, Квасневски... Или, пољско име Jeżu (Јежи), наше Ђорђије, пише се и изговара као Јержи, Јиржи (неко повођење за чешким Jirí).

— Кад текст одаје слику листа (лектора, онога за рачунаром, или самог уредника), показују и примјери кад се мијењањем ријечи мијења смисао реченице: „На другој страни Пољске град Јанов Подласки познат у свијету по најстаријем коњарнику и коњима чисте арапске расе.” Ријеч *коњарник* промијењена је у *коњаник*!! Или: „Прије неколико година записао сам да су у тим шталама постигнуте небовршне цијене најбољих арапских коња.” Ријеч *небовршне* (цијене) промијењена је у *недовршене* (цијене)!! Или: слика (телоп) одређеног града, а у потпису сасвим други град (не случајно, јер се то понови више пута)!

— Генерално се ијекавизирају ауторски текстови написани екавштином, чак и цитати из Андрићевих дјела, или из пјесама, нпр. цитат из познате Давичова пјесме: „... Ој, Србијо, међу песмама у грудима...” објављује се као: „Ој, Србијо, међу пјесмама у грудима.”

— Ауторима (и даље наглашавам у културној рубрици, додатку за културу) *дијелови* (од *дио*) исправља у *дјелови* (истина је да је у Црној Гори чешће *дјелови*, али се мора поштовати ауторово право и норма!).

— Без икаквог реда и поштовања принципа уносе се стране ријечи. Свјесни смо тога у којој је мјери наглашен притисак страних ријечи, данас поготово из енглеског језика, али добро се мора вагати које ријечи као туђице морају бити адаптиране у наш језик, а за које имамо одговарајуће домаће ријечи. Овдје се одмах намеће Јакобсонова мисао да нема језика без туђица и то да увјерење неких народа (па били и ве-

² *Побједа, Свијет културе*, субота, 6. март 1999, стр. 29

лики) да могу бити затворени кад се ради о лексици више је илузорно од увјерења да је њихова привреда сама себи довољна.³ Само је у питању мјера и флексибилност критерија.

— Стиче се утисак да је пренаглашена (и у експанзији) архаизација медија (које се никад нијесмо у правом смислу ни ослободили) не само у прозодији, често се чује, на примјер: *Болијест напредује* (са старим акцентима). Безбројни су примјери!

— Посебно је питање увођење *š, ž, dz* и писање ријечи са тим гласовима. Циљ је увођење, често не схватајући природу тих гласова, и то нпр. да иза *š* не може се писати *j*, а пишу чак и универзитетски професори: *šједница, šјутра, одšјечак, суšједној Херцеговини, šједочи*. Чује се да пробају слично да и изговарају!

— Или, како се, у писању и у говору, реализује преузети из њемачког језика глагол *fehlen* — фалити, недостајати (*Was fehlt ihm?* — Шта му фали?), у говорима гдје се не чује *φ* и *x* сусрећемо *vàлити*, а „школовани” људи томе су само додали *x* и добили *хvàлити* (Ништа ми не хвали? Хвали нам шећер. Хвали нам хљеб. Хвали нам... — редовно се чује у продавницама). Иста се реализација чује и код многих професора универзитета. Овај глагол се разликује од глагола *хvàлити, (по)хва-лити* само у акценту.

Мој циљ није „трчање” за грешкама (да вијам грешке — како би вјероватно рекли Војвођани). Мој је циљ како ваља! Давно је Baudouin de Courtenay иронично коментарисао књигу Adama Antonija Krinjskog *Jak nie naležu po polsku mówić i pisać*, јер начина како не ваља сувише је много. И питање је како ваља!

Питања су: Које су обавезе институција у којима се то догађа !? Које су обавезе научних институција: Филозофског факултета, Одсека за српски језик и књижевност, Одбора за језик Црногорске академије наука и умјетности!?

Обрада (научна) свих ових проблема не може се одлагати. Крајње је вријеме да се институционално приђе овим значајним питањима (врло брзо, већ се озбиљно касни, довољно је видјети брзину реаговања у Мађарској или Пољској кад су у питању значајне ствари за културу једне државе, једног народа). Тек ће се тада отворити питања: Шта даље!? Да ли мијењати постојеће ортоепске и ортографске норме (и у којој мјери)? Да ли неке норме (понеке крутости) нијесу издржале провјеру временску и на одређеном простору. Углавном су све ово осјетили и они аутори што су се давно почели појављивати са новим правописима итд. Али, оно што је у свему најважније јесте то да најпозваније наше

научне институције морају да се овим питањима баве и да предлажу рјешења. Морамо имати јасно у којим стварима је изнад науке политика (и на основу чега, и како се према томе односе научне институције). Свима нам је добро знано у питањима ортографије (и ортоепије) докле сеже наука, а кад почиње конвенција. Све ово што сада имамо одсликава велики нехат (јавашлук, неко би рекао јавашлук у транзицији). Ако се овим (значајним) питањима будемо бавили испунићемо завјет (наш дуг) према великим именима наше културне прошлости, наше лингвистике. Одуживаћемо се и самом Радосаву Бошковићу. Крајње је вријеме да наука не иде једним током, а живот другим током.

